

Ю. О. КОРЕНЮК*

НОВЕ ВИДАННЯ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНИХ НАДБАНЬ

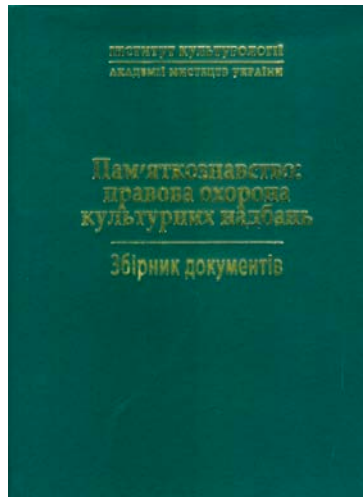
Пам'яткознавство : правова охорона культурних надбань : зб. документів / упоряд.: Л. В. Прибега, М. М. Яковина, С. В. Оляніна, О. М. Міщенко. – К.: Інститут культурології, Академія мистецтв України, 2009. – 416 с.

Розглянуто новий збірник, який є найбільш повним виданням документів чинного законодавства України, що регулює пам'яткоохоронну діяльність.

Ключові слова: культура; охорона; пам'ятка; пам'яткознавство; право.

Збірник документів “Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань” є найбільш повним виданням документів сучасної законодавчої бази пам'яткоохоронної діяльності в Україні, доповненої матеріалами ратифікованих Україною міжнародних угод та конвенцій з охорони світової культурної спадщини і природного середовища. Збірник складається з трьох розділів: “Національне законодавство з охорони культурної спадщини”, “Міжнародні документи”, “Засади діяльності пам'яткоохоронних організацій”.

У першому – вміщено тексти законів чинного українського законодавства, що стосуються музейної та пам'яткоохоронної роботи. Це – відповідні статті Конституції України та Закони України “Про музеї та музейну справу”, “Про охорону культурної спадщини”, “Про охорону археологічної спадщини”, “Про ратифікацію Угоди про вивезення та ввезення культурних цінностей”. У цьому ж розділі – постанови Кабінету Міністрів України, які затверджують положення про Державний реєстр національного культурного надбання та про Музейний фонд України, про список історичних населених місць України, про визначення категорій об'єктів культурної спадщини та про порядок їх занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, про Комплексну програму паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 роки, про заходи щодо запобігання вивезенню за межі

* *Коренюк Юрій Олександрович* – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри техніки та реставрації творів мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

України предметів національного культурного надбання, а також інші постанови, що є сучасною нормативною базою діяльності українських пам'яткоохоронних організацій та основою юридичного регулювання в Україні руху і передачі пам'яток державної та недержавної частини Музейного фонду музейним закладам, юридичним або фізичним особам на постійне чи тимчасове зберігання.

У другому розділі подано тексти ратифікованих Україною міжнародних Конвенцій про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню і вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, а також чимало інших ратифікованих міжнародних Конвенцій. Окрім того, тут наведено тексти основних Рекомендацій та Хартій, розроблених Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO) та Міжурядовим комітетом з охорони культурної та природної спадщини ("Комітетом всесвітньої спадщини" при UNESCO), Міжнародною радою з охорони пам'яток і історичних місць (ICOMOS), Міжнародною радою музеїв (ICOM), Міжнародним центром вивчення, збереження та відновлення культурної спадщини ("Римським центром") (ICCROM).

Третій розділ збірника присвячено статутним документам, що визначають засади діяльності, основні функції та адміністративну структуру міжнародних пам'яткоохоронних організацій. Це – Статут ICCROM, Статут ICOMOS, а також Статут Українського Національного комітету ICOMOS. Окрім цього, наведено тексти документів, де сформульовано базові принципи і основні положення професійної етики фахівців музейної справи та реставраторів: Декларація про дотримання етичних принципів членами ICOMOS та Кодекс професійної етики ICOM.

У передньому слові до збірника, написаному академіком Академії мистецтв України схарактеризовано сучасний стан пам'яткоохоронної справи в Україні та проведено аналіз її законодавчої бази (тексти відповідних законів України та нормативних актів подано у першому розділі збірника). Загалом відзначено наближення нині чинного українського законодавства в царині класифікації об'єктів культурної спадщини до світових стандартів. Наголошено на появі в ньому розділів, що відображають зумовлені економічними реформами нові майнові відносини. Це, зокрема, статті Закону України "Про охорону культурної спадщини", у яких визначаються особливості здійснення права власності на пам'ятки культурної спадщини та статті про фінансування охорони об'єктів культурної спадщини, а також встановлення відповідальності за порушення охоронного законодавства. Важливим елементом розвитку Закону "Про охорону культурної спадщини" є ухвала Кабінетом Міністрів України низки постанов, зокрема "Про затвердження Поло-

ження про музейний фонд України”, “Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасове вивезення) культурних цінностей з території України” та деяких інших, що регламентують облік, збереження та утримання рухомих пам’яток культури. Особливо акцентовано на ролі затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року порядку визначення категорій пам’яток для занесення їх до Державного реєстру нерухомих пам’яток України, який є системою науково обґрунтованого надання статусу пам’ятки об’єктам, що становлять історико-культурну цінність і включає кілька етапів. Перший з них – це виявлення таких об’єктів, їх обстеження, фіксація, складання облікових карток. Наступний етап – складання облікової документації пам’ятки, що включає матеріали її фіксації, акт технічного стану, історичну довідку, довідку про грошову вартість пам’ятки, облікову картку та паспорт за формою, затвердженою наказом Міністерства культури і мистецтв України та Державного комітету України з будівництва та архітектури від 13 травня 2004 року. Останнім етапом обліку пам’ятки є занесення її до Державного реєстру національного культурного надбання з присвоєнням охоронного номеру національного або місцевого значення. До важливих пам’яткоохоронних заходів віднесено також Указ Президента України “Про забезпечення підготовки і випуску багатотомного енциклопедичного видання “Звід пам’яток історії та культури України”, який повинен стати найповнішим ілюстрованим енциклопедичним довідником з Державного реєстру нерухомих пам’яток України, що має на меті поліпшити їх комплексну охорону, об’єднавши зусилля фахівців різних профілів у роботі зі збереження культурних надбань (нині із двадцяти восьми запланованих томів Зводу видано дві книги по пам’ятках м. Києва).

Завершуючи огляд пам’яткоохоронних документів, українського законодавства автор вступної статті робить висновок про те, що у роки незалежності в Україні сформовано державну систему охорони об’єктів культурної спадщини і напрацьовані в цей період законодавчі та нормативні акти теоретично створюють умови для належного обліку, реєстрації та охорони таких об’єктів. Водночас він наголошує, що подальший розвиток вітчизняної школи охорони і реставрації пам’яток та поліпшення роботи з їх зберігання неможливі без знання українськими пам’яткоохоронцями міжнародних документів, які визначають правову базу в царині охорони культурних надбань людства та визначають і вдосконалюють засади сучасної пам’яткоохоронної науки. Це передусім ратифіковані Україною міжнародні Конвенції, а також Рекомендації та Хартії, розроблені в різний час UNESCO, ICOMOS, ICOM, ICCROM (тексти цих міжнародних документів містяться у другому розділі збірника).

Не менш важливу роль відіграє і рівень обізнаності вітчизняних працівників пам'яткоохоронної сфери з міжнародними Кодексами етичних норм, дотримання яких є сьогодні обов'язковою мінімальною вимогою, що висувається перед усіма фахівцями музейної справи. Ці норми забезпечують належне виконання музеями функцій відповідно до чинних правил збереження колекцій і окремих пам'яток, за які музейні установи несуть відповідальність, а також виконання цими установами своїх суспільних функцій в царині популяризаторської та освітньої діяльності, обслуговуючи в залежності від конкретного музейного профілю усі верстви населення або спеціалізовану його групу. Складовою частиною загальних етичних принципів музейної справи є норми етики, розроблені для тих фахівців, які здійснюють консерваційно-реставраційні заходи, що мають на меті гарантувати таку збереженість пам'яток. Це забезпечує автентичність їх матеріальної субстанції як носія головної документальної інформації. Тексти міжнародних Кодексів такого змісту разом із статутними документами ICCROM, ICOMOS та Українського національного комітету ICOMOS вміщено у третьому розділі збірника.

Необхідність охорони національної культурної спадщини постала перед українським суспільством як одне з найактуальніших завдань самоідентифікації та самозбереження з перших днів існування незалежної України. Однак втілюватися стало спочатку не так у пам'яткоохоронних заходах, як у відбудові знищеного. І це зрозуміло – в часи панування в Україні тоталітарного режиму з лиця землі були стерті сотні і тисячі видатних пам'яток архітектури: церков, соборів, монастирських комплексів, частин історичної забудови міст. Їх руйнували брутально і цинічно, всупереч чинним нормам пам'яткоохоронного законодавства (таке законодавство існувало і у ті часи, але його порушували так, ніби такого не було зовсім). Найчастіше подібне нищення здійснювалося під гаслами воєнничого атеїзму. Інколи його пояснювали елементарною необхідністю звільнення місця для новобудови. Саме такі офіційні пояснення висували більшовицькі вожді УРСР, коли в 30-х рр. минулого століття зносили видатну пам'ятку національної і світової культури – Михайлівський Золотоверхий собор у Києві з мозаїками та фресками початку XII ст. Однак насправді це була боротьба не з релігією і, тим паче, не утилітарна необхідність розчистки будівельного майданчика. Це була боротьба з історичною пам'яттю і самосвідомістю народу. Тож цілком природно, що одним із перших документів, який визначав політику незалежної Української Держави в царині культурного будівництва була затверджена у 1999 р. Кабінетом Міністрів України "Програма відтворення видатних пам'яток історії та культури України". Нині згідно з цією програмою у Києві відтворено Успенський собор Печерського монастиря, XI ст., ансамбль Михайлівського Золото-

верхого монастиря з його соборним Михайлівським храмом початку XII ст. та дзвіницею 1719 року, а також церкву Різдва Христового на Подолі, XIX ст., що в народі дістала назву Шевченкової церкви. Водночас охороні збережених пам'яток та об'єктів культурної спадщини, як не прикро це усвідомлювати і говорити, як у ті, перші, роки незалежності, так само і зараз належної уваги не приділяється. Отже, сумний список втрат національної культурної спадщини, на превеликий жаль, продовжує поповнюватися і в наші дні. Звісно, причини нинішніх втрат зовсім не ті, що були колись. Зараз вони зумовлені неврегульованістю механізму місцевого самоврядування та землекористування, а також відсутністю належного контролю за дотриманням норм чинного пам'яткоохоронного законодавства. Тож, як слушно зауважують автори-упорядники збірника, напрацьовані в Україні за роки незалежності законодавчі та нормативні акти теоретично створюють умови для належного обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини, однак така наявність умов далеко не завжди реалізовується в практичній їх охороні. При цьому відсутність належної охорони, а часом і відверті порушення пам'яткоохоронного законодавства, що інколи призводять до втрат пам'яток, часто бувають наслідком неосвіченості в цій галузі як тих, хто порушує законодавство, так і тих, хто має стежити за його виконанням. Тож появу збірника, у якому найповніше представлено чинну законодавчу і нормативну бази пам'яткоохоронної діяльності в Україні, доповненого широким спектром міжнародних документів того ж змісту, слід всіляко вітати. Сподіватимемося, що цей збірник дасть змогу істотно поглибити відповідні правові знання багатьом працівникам, що мають безпосереднє відношення до охорони культурної спадщини та музейної роботи, а також сприятиме популяризації таких знань серед широких верств суспільства, та особливо буде корисним тим, хто лише починає працювати в пам'яткоохоронній або музейній сфері.

Рассмотрен новый сборник, который представляет собой наиболее полное издание документов современного законодательства Украины, касающегося охраны памятников культуры.

Ключевые слова: культура; охрана; памятник; право.

Considered a new digest which is the most comprehensive publication documents the laws of Ukraine, which regulates Safety monuments.

Keywords: culture; health; sight; Safety monuments; right.